

Templomi viselkedés, ülőhelyek és térhasználat

Bár a templom méretei kezdetben jócskán meghaladták a korabeli igényeket, már a 19. század első felében találunk forrásokat arra vonatkozóan, hogy a hívek alig fértek be egy-egy vasárnapi szentmisére.¹ A zsúfoltságban többen elájultak, még a főoltár körül is álltak, térdepeltek. Ráadásul a hívek egy része a sekrestyén keresztül közelítette meg a templomot, jelentősen akadályozva a templomszolgák és a plébános közlekedését: „a pap asperges alkalmával csak féloldalt fordulva mehet végig a nép közt egy rendőr vagy templomatyja által kalauzoltatva, mert nincs annyi üres térség, ahová a szó szoros értelmében egy mogyorót leejteni lehetne.”² Hegyi Antal plébános így 1894-ben elrendelte,

hogy amíg a pap az oltárhoz kimegy, a sekrestye ajtaját tolózárral torlaszolják el.³ A tér elválasztására kancellust (*cancelli*, áldoztatórácsot) vásárolt a szentélybe, és a templom kibővítésének terveit is elkészíttette.⁴ A 42 ezer forintos beruházás azonban sem az előjáróság, sem a kegyúr tetszését nem nyerte el, hisz akkoriban már egy új (a piroskavárosi Szent József) templom építésének terve és a plébánia megosztásának ötlete volt napirenden.⁵

A tűzveszélyességi kérdés erősen aggasztotta Hegyi Antalt. Már plébánossága első évében jelezte megyéspüspökének, hogy a templom keményfából készült ajtajai mind befelé nyílnak, és egyetlen helyi asztalos sem vállalja a zsanérok

kifordítását.⁶ Bár kérése a kegyúri család jóvoltából 1890-ben teljesült, félelme nem volt alaptalan: 1890-ben a húsvéti nagymisén Jézus sírjának egyik terítője,⁷ 1903-ban az egyik leány ruhája,⁸ 1905-ben az egyik mellékoltár díszítése gyulladt ki. A hívek pánikszerűen, jajveszékelve menekültek a templomból; többen sérüléseket, zúzódásokat szenvedtek, vagy az ijedtségtől elájultak.⁹

A hívek sokasága miatt a viselkedési morál gyakran alacsony szinten volt: „A reggeli tanítás alatt, kivált idejövetelem elején, a nép nagyon rendetlenkedett, ki-bejárkált örökké emiatt intettem, feddtem a népet, sőt volt idő, mikor egy időre a tanítást is abba hagytam, mert minden körülmény közt megkövetelem a néptől, hogy becsülje meg az Isten igéjét” – írja egyik levelében Hegyi Antal.¹⁰ Vasárnap a karzaton helyet foglaló kisdíákok zavarták a szentmisét pusmogásukkal, nevetgélésükkel.¹¹ 1897-ben a Szent Anna-oltár előtt zajongó legények még az őket megintó a rendőrökkel is szembeszálltak.¹² Hegyi plébános kiprédikálással, nyilvános dorgálással és a szentmise félbeszakításával küzdött a kisebb-nagyobb rendzavarások és akadályoztatások ellen.¹³

A szentmise nyugalmát a templom keleti oldala mellett felállított publikáló kő közelsége is zavarta. A vasárnap reggel nyolc órakor kezdődő misét a plébánosnak időben be kellett fejeznie, mert a *publikáló* kilenc órakor dobolta ki a közérdekű híreket és egyéb hirdetményeket.¹⁴ Bár 1889-ben a követ a szemben lévő (régi) városháza előtti emelvénybe építették, a probléma lényegileg nem oldódott meg.¹⁵ 1928-ban az új városháza helyét többen a Tisza partjára javasolták azért, mert a mise csendesebb részei közben azt is hallani lehetett a templomban, hogy hány kupac szalma eladó a városban.¹⁶

A templomhajó bal (ú.n. *evangéliumi*) oldalán a nők foglaltak helyet. A padok közti folyosókon jellemzően hajadonok és kisgyermek álltak. Az Élő Rózsafüzér Társulat tagjai a lourdes-i Mária-oltár előtti, első padnegyedben ültek.¹⁷ A házas férfiak és legények a templom jobb oldali padsoraiban (az ú.n. *leckeoldalon*) foglaltak helyet

illetve a Szent Anna-oltár előtt álltak. A nemek szerinti elkülönülés a körmeneteken is jellemző volt.¹⁸ A módosabb nagygazdák az első sorokban ültek le.

A 19. század első felében Szabó László plébános hat tölgyfa padot készíttetett a szentélybe összesen 300 forint értékben az egyházpártoló helyi előkelőségek használatára.¹⁹ 1861 után egy főispáni leirat utasítására a helyi előjáróságnak „a lakosság jó példájára, a nép épülésére és saját vallási gyarapításokra” jól látható, kitüntetett helyen kellett a vasárnapi prédikációt végigülnie. A polgármester a közösség költségén külön padokat készíttetett az oltártól jobbra eső oldalon.²⁰ 1881-ben Edelenyi János plébános is készíttetett pap vendégei számára egy barnára festett, oldalán zárható padot. A padot Faragó Mihályné úrasznony is használta.²¹ Ekkoriban már több családi pad is feltorlódott a templomhajóban. Ahogy Edelenyi plébános írja: „A csongrádi templom a nép számarányához már régebben kicsinek bizonyult. Ennek következtében számtalan család már az előbbeni plébánosok alatt annak minden szögletét privát padokkal látták el.”²² Az 1890-es években összesen 16 családi pad volt a Nagyboldogasszony-templomban.²³ Ezeknek jó része még az 1940-es években is a helyén volt.²⁴ A jelenleg is használt padrendszer 1904–05-ben készítette Tandari Mátyás csongrádi asztalosmester.²⁵ A templomhajó különböző pontjain, az orgonakarzaton illetve a keresztelőkápolna fölötti oratóriumban napjainkban is több, 19. századi családi pad található. Feliratuk szerint Forgó János (oratórium), Gyánti Pál (hajó bal hátsó taktusa) és Máté János (orgonakarzat) készítette családja részére. A legrégebbi „privát padot” Sziszik Ignác pintérmester és családja használta 1823-tól (Pietà-oltár).

Napjainkban a templom padsoraiban változatos színű, anyagú és méretű ülőpárnák jelölik tulajdonosaik állandó helyét.²⁶ Az ülőpárnák egy részén hímzett monogram olvasható. Fogadalmi célból, egy imameghallgatás emlékére is készítenek ilyen párnákat.

Mint ahogy a legtöbb helyen szokásban volt, a csongrádi leányok is a vasárnapi misén „avatták fel” új ruháikat.²⁷ 20. század eleji adatok tanúskodnak arról, hogy megfelelő viselet hiányában a legszegényebbek inkább hanyagolták a templomba járást.²⁸ A tanyai férfiak vasárnap reggel először borbélyhoz siettek, mert „hetes szakállal” nem illett misét hallgatni.²⁹ A koldusok, szegény nyomorékok kéregetése a templom bejáratánál a szentmisék idején Csongrádon is általános volt.³⁰

Hétköznapiakon a templom reggeltől estig nyitva volt a magánajátoskodók számára. 1927-ben a következő életkép fogadta a csongrádi templomba betérőt: „Kevesen vannak ilyenkor. Csak néhány öregasszony ül a padokban, mint a varjak egy téli fának az ágain. Az ajtónál diákok, diáklányok imádkoznak a Szent Antalkához, hogy ne kapjanak szekundát. Susogó mise szokott lenni.”³¹

Jegyzetek

- ¹ Gyöngyössy 2015. 73.
- ² VPL APar. Cs. 1887. november 10. Hegyi Antal levele a püspöknek.
- ³ VPL APriv. Hegyi Antal, 1894. július 10. Hegyi Antal levele a váci püspöknek.
- ⁴ *Csongrádi Közlöny*, 1896. május 17. III. évf. 20. szám 4. old.
- ⁵ MNL CsML CsL Képviselőtestületi jegyzőkönyvek, 1902. dec. 2. jk. 404. sz. *Csongrádi Közlöny*, 1896. május 24. III. évf. 21. szám 4. old.
- ⁶ VPL APar. Cs. 1887. november 10. Hegyi Antal levele a püspöknek.
- ⁷ *Csongrád*, 1890. április 13. I. évf. 13. szám, 3. oldal.
- ⁸ *Csongrádi Lap*, 1903. június 28. XIII. évf. 26. szám, 3. old.
- ⁹ *Csongrádi Lap*, 1913. március 30. XXIII. évf. 13. szám, 2. old.
- ¹⁰ VPL APriv. Hegyi Antal, 1894. július 10. Hegyi Antal levele a váci püspöknek.
- ¹¹ *Tiszavidék*, 1894. február 18. V. évf. 27. szám, 4. old.
- ¹² *Csongrádi Közlöny*, 1897. január 24. IV. évf. 4. szám, 2. old.
- ¹³ „Blázsis Mária asperges alatt előttem hangosan fecsegett a szomszédjával, ezért őt rendre utasítottam”. „Az a bizonyos asszony a főoltár lépcsőjén épp oda térdelt, hol a pap az introitust mondja s én misézni menvén az oltárhoz, nagyon természetes, hogy onnét az útban lévő nőt elküldöztem.” VPL APriv. Hegyi Antal, 1894. július 10. Hegyi Antal levele a váci püspöknek.
- ¹⁴ VPI APar. Cs. 1867. dn. Sohlya Antal levele a váci egyházmegyei hatóságnak.
- ¹⁵ *Csongrádi Közlöny*, 1894. március 25. I. évf. 2. szám, 4. old.
- ¹⁶ *Csongrádi Újság*, 1928. szeptember 21. VII. évf. 114. szám, 1. old.
- ¹⁷ Interjú Gresó Imrével 2010.
- ¹⁸ Interjú Gresó Imrével, 2010.
- ¹⁹ NPI Historia Domus I. 83.
- ²⁰ Forgó–Forgó 1987. 50.
- ²¹ VPL. APar. Cs. 1881. december 23. Inventárium, Edelényi János.
- ²² VPL APriv. Edelényi János, 1884. augusztus 28. Edelényi János levele a váci püspöknek.
- ²³ VPL APar. Cs. 1898. november 22. Bába Szabó Rókus levele a váci egyházmegyei hatóságnak.
- ²⁴ „A templom hajója tulságosan tele van keményfából készült csinos régi padokkal”. NPI 1940. május 2. Egyházművészeti hivatal kérdőíve,
- ²⁵ *Csongrádi Újság*, 1904. november 20. II. évf. 47. szám, 1. old.
- ²⁶ Ezek tulajdonosaik halála után is a templomban maradnak.
- ²⁷ „Az ünnepek alatt egy csapat hölgyet láttam a templomban – mind új ruhában, de az imakönyvbe bele sem néztek: amikor egy 14 éves leánytól azt kérdeztem: Hát ön miért nem volt templomban? Azt felelte: Hiszen nincs új ruhám!” *Független Újság*, 1905. július 11. I. évf. 56. szám, 1. old.
- ²⁸ Pehm Mária tanítónő éveken keresztül nem kapta meg fizetését, így ruhája elrongyolódott, kesztyűje, kalapja elkopott. Panaszos levelében arra is utal, hogy ilyen külsővel fél a nagytemplom közelébe menni. Hegyi Antal plébános egy 1907-ben keletkezett levelében jelzi, hogy „a kik a templomba nem képesek befáradni, valamint a nép legszegényebb osztályához tartozó oly elhagyatott egyének, kik ruhátlanságuk mellett eddig nem jártak templomba, a temetői kápolnába járnak prédikációt hallgatni.” VPL APar. Cs. 1867. június 15. Pehm Mária tanítónő levele a váci püspöknek; VPL APriv. Hegyi Antal, 1907. július 6. Hegyi Antal levele a váci püspöknek.
- ²⁹ *Csongrádi Újság (II)*, 1929. október 31. VIII. évf. 118. szám, 3. old.
- ³⁰ *Csongrádi Lap*, 1899. április 9. IX. évf. 15. szám, 2. old; *Csongrádi Újság*, 1912. június 23. X. évf. 25. szám, 3. old.
- ³¹ *Csongrádi Újság (II)*, 1927. március 22. VI. évf. 37. szám, 2. old. Jelen sorok írójának volt alkalma megfigyelni (és kipróbálni), hogy az a gimnazista, aki aznap nem akart felelni az iskolában, reggel a templom zárt ajtajához szaladt, és megfogta annak kilincset.